

bok recensioner

Djärva perspektiv och breda grepp

ESPEN JERLANG & JESPER JERLANG

Socialisering og habitus. Individ, familie, samfund

Socialpædagogisk Bibliotek. *Munksgaard. Rosinante*. Köpenhamn 1996. Språk: danska

Boken kan beskrivas som en bred exposé över livsformer, pedagogik och samhälle ur ett analytiskt och historiskt perspektiv. Den är avsedd som lärobok och professionell läsning för pedagoger, lärare, socialarbetare, sjuksköterskor, terapeuter m fl.

Författarnas utgångspunkt är att pedagogik i vid bemärkelse både är ett resultat av samhällsstrukturer och ett aktivt fenomen som i sin tur påverkar samhället. Som pedagogik betraktas såväl uppfostran och socialisation som synen på avvikare. Det är alltså ett interaktionistiskt perspektiv som läggs på individen, pedagogiken och samhället. Dessa tre påverkas av och påverkar varandra.

Boken är indelad i tre delar. Den första, som upptar ungefär halva sidomfånget, behandlar Danmarks historia från feodal-tiden till 1900-talet. Framställningen omfattar fyra perioder: tiden före 1800, 1800-talet, åren 1900-1959 och 1960-talet och framåt. Varje sådan period skildras enligt en fastlagd grundstruktur som innefattar bl a samhälls- och maktförhållanden, uppfostran och socialisation, behandlingen av avvikare samt filosofiska och pedagogiska riktningar. Författarna har på så sätt velat underlätta en tematisk läsning.

Den andra delen behandlar den nutida

familjen ur ett i huvudsak statistiskt perspektiv med redogörelser för barnantal, skilsmässor, bostadsförhållanden, barnomsorg, sociala nätverk m m. I ett särskilt kapitel diskuteras normalitet och avvikelse i nutida belysning. Det handlar här bl a om de processer som leder till att någon blir avvikare och om olika slags normalitetsbegrepp. Det sista kapitlet behandlar invandrare och flyktingar.

I den tredje delen förs teoretiska diskussioner kring begrepp som integration, socialisation, utbildning och pedagogik. Med integration avses individens eller gruppens anpassning till samhällets regel- och normsystem, dvs det som gör människor till "nyttiga samhällsmedlemmar". Ett nyckelbegrepp som ges en föredömligt begriplig förklaring är "habitus", först lanserat av fransmannen Bourdieu. Med "habitus" menas dels vanor, dels tänkesätt, handlingsmönster och olika former av beredskap att handla och tänka. Allt detta införllivas rent kroppsligt hos individen som ett resultat av hans eller hennes samtliga tidigare erfarenheter. Habitus fungerar omedvetet på ungefär samma sätt som språket fungerar utan medvetna grammatiska funderingar. Det är habitus som gör att två personer från olika samhällsklasser kan ha svårt att förstå varandra trots att de talar samma språk.

Habitus-begreppet skulle kunna beskrivas som det nav kring vilket hela boken kretsar (jfr titeln). "Habitus" erbjuder ett teoretiskt verktyg för förståelse av t ex varför människor i en viss samhällsklass eller en viss period uppträder och tänker lika trots att de inte uttryckligen fått lära sig det, varför pedagogiken och institutionerna ser ut som de gör, varför filosofin ställer sig vissa bestämda frågor osv.

Det är en omfångsrik och inte särskilt lättöverskådlig bok författarna - far och son - har skrivit. Men den är lättläst och inbjuder till diskussion. Texten interfolieras med utdrag ur annan litteratur, vilket ökar läsvärdet. Hänvisningar ges till fack- och skönlitteratur. I slutet finns en utförlig ordlista med förklaringar. Riktigt hur insatta författarna är i alla ämnen de spänner över - historia, psykologi, pedagogik, filosofi - kan vara svårt att avgöra. Allt kan inte behärskas lika väl. Analytisk filosofi beskrivs t ex i termer av samband mellan orsak och verkan, observationer och experiment, medan ingenting sägs om logisk begreppsanalys, som är en så vik-

tig del av den analytiska filosofin. Vidare kan man visserligen hålla med författarna om att platonisk kärlek är osinnlig och för så vitt ideell, men därmed har man inte fått någon förklaring av vad som verkligen menas med Platons betydligt mer sofistikerade idélära.

Alltså tycks det finnas en del inadvärter och ytligheter som dock ligger på detaljnivå. Boken har sina starka förtjänster i de djärva perspektiven och de breda greppen. Den kan rentav ses som en lärobok i hur teoretiska begrepp kan användas för att förklara och förstå samhällsförhållanden, sociala fenomen och trender under olika skeden. I denna sin egenskap kan den varmt rekommenderas.

Dagmar Lagerberg

En god ansats till en lärobok i vårdetik

JAN ARLEBRINK

Grundläggande vårdetik - teori och praktik

Studentlitteratur. Lund 1996, 273 sidor.

Det är ingen liten uppgift Arlebrink har åtagit sig. Med denna sin lärobok försöker han täcka alla de medicinska-etiska frågor som rimligen kan uppkomma inom hälso- och sjukvården. Det är inte många som har tillräcklig kompetens för att ensam klara av en sådan uppgift.

Inledningsvis förklarar han sitt syfte. Det är att för sjuksköterske- och läkarstuderanden "ge en grund för etisk reflektion och etisk diskussion" (s 9). Speciellt intressant i sammanhanget är hans syn på den normativa etiken. Dess syfte sägs vara att "göra de dolda värderingarna medvetna för att individen skall kunna ges möjlighet att handla på ett sätt som står i överensstämmelse med de föreställningar individen egentligen har; att alltså inte låta en värdering, som man egentligen inte står för, styra ens handlande" (s 21). Den normativa etikens mål är alltså att främja ett autonomt handlande. Om jag förstätt Arlebrink rätt är det emellertid inte de blivande sjuksköterskorna och läkarna som skall handla på detta sätt, dvs handla i överensstämmelse med sin övertygelse, utan det professionella förhållningssättet

skall syfta till att hjälpa patienterna till ett autonomt handlande.

Arlebrink har sin stora styrka i att han vet hur man bör samtala med sjuka människor om allt från triviala banaliteter till de stora livsfrågorna. Hans huvudtes, att ärlighet är en grundförutsättning för autonomt handlande, är en ståndpunkt jag till fullo delar.

En sådan människosyn är möjligen en nödvändig förutsättning för att skriva en bra lärobok i vårdetik, men det är knappast tillräckligt. Det behövs så mycket mer, och då framför allt begreppslig skärpa och hantverksmässig skicklighet. Enligt min mening finns vissa brister hos Arlebrink i båda dessa avseenden. Termen "autonomi" används t ex flitigt i boken. I registret finns mer än 40 sidhänvisningar. Det görs också försök att klargöra termens olika betydelser. Det framgår emellertid inte klart om Arlebrink kommer med förslag till hur ordet bör användas eller om han endast försöker klargöra vedertaget språkbruk. I den följande texten är det ibland också oklart för läsaren i vilken betydelse ordet används. Liknande kritik kan riktas mot andra nyckeltermerna i boken.

Vidare är hans sätt att referera till andra författare tveksamt. I stället för att direkt i texten ange vem som hävdar vad och i vilka sammanhang (eventuellt med diskussion kring möjliga tolkningar) avslutas varje kapitel med en "förteckning över litteratur som är relevant för de område som avhandlas" (s 11). På så sätt blir det ibland svårt, för att inte säga omöjligt för läsaren att veta när Arlebrink refererar andra och när han framför sina egna ståndpunkter.

Boken innehåller naturligtvis också många värdefulla "referat" av olika etiska ståndpunkter och argument, samt kloka reflektioner kring dessa. Men mitt sammanfattande intryck är ändå att boken inte är klar för publicering. Arlebrinks föredömliga disposition är emellertid en bra utgångspunkt för en revision - varför inte som ett tvärvetenskapligt samarbete.

Tore Nilstun

Våra recensenter

Dagmar Lagerberg är docent och verksam vid Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala, Tore Nilstun är docent i medicinsk etik, vid Lunds universitet.

Spännande läsning med många infallsvinklar

LISBETH SACHS

Sjukdom som ordning. Människan och samhället i gränslandet mellan hälsa och ohälsa.

Gedins 1996. 179 sidor.

Lisbeth Sachs är socialantropolog och verksam vid Institutionen för folkhälsovetenskap vid Karolinska institutet i Stockholm. I "Sjukdom som ordning" förenas antropologens och folkhälsoforskarens perspektiv till ett fruktbart angreppssätt på fenomenet sjukdom, avvikelse och död.

Antropologins särskilda kunskapsområde definieras vanligen i termer av jämförande studier av kulturer och samhällen. Antropologen "speglar" samhällsfenomen med hjälp av begrepp som hämtats från ett annat samhälle eller en annan kultur. På detta sätt skapas häpnadsväckande inblickar i sammanhang som skulle vara omöjliga att upptäcka utan antropologisk vägledning.

Framställningens nyckelord är "oordning". I kapitlet "Ordning och avvikelser" diskuteras vårt eget samhälles förebyggande hälsovård som ett sätt att bibehålla "ordning" i form av ett sunt levnadssätt och minimering av hälsorisker. Kapitlet "Kropp och själ" behandlar den cartesianska tudelningen av fysiskt och mentalt. Obduktionen, ett led i läkarutbildningen, beskrivs som *en erfarenhet av att ha haft händerna i en död människas kropp*. Denna erfarenhet, som studenterna inte kan dela med någon annan, får därför karaktären av ett slags initiationsrit, vilket är något helt annat än bara ett kursmoment.

Kulturella tolkningar av "neurasteni" i Sverige, Kina och Mexico diskuteras i kapitlet "Diagnos och orsak". Här visas att kroniska trötthetstillstånd kanske inte alltid lämpar sig så väl för traditionella medicinska förklaringsmodeller utan också kan ses ur ett existentiellt livsperspektiv. Ytterligare exempel på hur sjukdom och död ges olika förklaringar framkommer i kapitlet "Sjukdom, läkemedel och samhälle". "Tilltro", ett viktigt begrepp i sammanhanget, kan skapa såväl gynnsamma placebo-effekter som hastig död (s k voodoo-död enbart som följd

av ett utpekande). I kapitlet "Immunförsvar och kultur" får vi en intresseväckande inblick i psykoneuroimmunologin, en forskningsansats som förenar en rad traditioner i försöken att studera samband mellan tankar, känslor, handlingar och immunsystem. Ett avslutande kapitel, "Döden", behandlar kulturbundna sätt att hantera och tolka livets slut. Sist i boken finns ett fylligt avsnitt om "Referenser och inspirationskällor", där den intresserade kan hämta upplysningar om ytterligare litteratur.

Det som är så stimulerande med antropologiska belysningar av företeelser som kan te sig självklara i en viss kultur är att till synes naturgivna idéer helt enkelt ställs på huvudet. Med detta har Lisbeth Sachs i sin nya bok lyckats utmärkt. Den traditionellt medicinskt orienterade läsaren kan ta till sig budskapet på två sätt som inte behöver utesluta varandra:

Man kan för det första fundera vidare kring vilka nya perspektiv på sjukdom och symptom som skulle kunna komplettera de strikt medicinska. För det andra är det lätt att låta sig ryckas med av de exotiska skildringarna av andra kulturella synsätt än vårt eget, till och med så lätt att det kan ligga snubblande nära att någon gång tycka att vårt eget sätt att se på en sak inte är adekvat. Här är en varning på sin plats: frågor om vilka medicinska behandlingsmetoder som är mest effektiva faller inte inom antropologins intresseområde, men för den medicinska professionen är sådana frågor grundläggande. Det medicinska perspektivet är med andra ord både nödvändigt och väsentligt.

Kort sagt: en spännande läsning med många infallsvinklar!

Dagmar Lagerberg

En miljon reumatiker väntar på GÅTANS LÖSNING

Stöd forskningen!
Postgiro 90 03 19-5

RIKSFÖRBUNDET
MOT REUMATISM